

BIA-P.2.3.1/2-71

หัวใจปรมัตถธรรม

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๗๑]

พิมพ์พิมพ์พิมพ์พิมพ์

พิมพ์พิมพ์พิมพ์พิมพ์

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบตี
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพทธทรงประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยัง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวสู่เดรัจฉาน ฯ
จะทักขันทงคนวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรชทพระพทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทวทั้งปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

หัวใจปรมัตถธรรม

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๗๑]

ธรรมบรรยายของ

ท่านอาจารย์ พุทธทาสภิกขุ

ปาฐกถาธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

ชุด "ปรมัตถธรรมกลับมาโลกาสว่างไสว"

ครั้งที่ ๕๒

ปรมัตถธรรมกลับมาในลักษณะที่เป็นหัวใจ

ศรัทธาบริจาคน

ของ

คุณเสฐรา - อรรวรรณ วงศ์พานิช

ฉบับที่ระลึก ท่านอาจารย์มีอายุ ๘๐ ปี

พิมพ์ครั้งที่ ๑/๔,๕๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๒๘

(สงวนลิขสิทธิ์)

ปรมัตถธรรมกลับมา

ปรมัตถธรรมกลับมา โลกาสว่างไสว
ปรมัตถธรรมหมดไป จิตใจมีดมนท์
มัวเป็นกันแต่คน มนุษย์ก็ไม่มี
ศีลธรรมดี คนก็กลายเป็นมนุษย์กันหมด
ศีลธรรมถอยถด ต้องเพิ่มปรมัตถธรรม
คนทำบาปกรรม เพราะโลกขาดสัมมาทิฐิ
คนมีสติ ย่อมดำริโดยแนวแห่งปรมัตถ์
ถ้าจะให้รวบรัด ต้องเริ่มที่รากฐาน
การงานคือการศึกษาปฏิบัติธรรม
ถ้าจะให้เย็นน้ำ ต้องมีการลดแห่งกิเลส
มัวแก่งกันที่ปลายเหตุ ปัญหาที่เพิ่มพูน
ผู้มีกำลังสมบูรณ์ มีหน้าที่ช่วยป้องกันปัญหา

๑๓ ไมทาค

การพิมพ์หนังสือธรรมะ อันเป็นธรรมาทน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะอย่างยิ่ง เช่นนี้ มีหนังสือที่
ในชุดนี้ และควรแก่การอ่านไมทาค, จึงขออุทิศไมทาค.

คำว่า "ธรรม" เมื่อแปลแล้ว มีความหมาย มาก
มาก นานาประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ทุกธรรมชาต ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิถีชีวิตของ เขา,
เมื่อความดีซึ่งตั้งอยู่ อย่างยากนัก นับโดยส่วนตัว และ
ส่วนรวม, บรรลุถึงโลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะไม่รู้ถึงสิ่งที่เรียกว่า
ว่า ธรรมะอย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะคือ ย
แต่คนไม่สนใจใน การสร้างรอยต่อให้เกิดจากพระประพจน์
ผิดธรรมะ นั้นเอง. สังเกตว่า โลกสมัยใหม่ ชอบชม
การที่คนสร้างรอยต่อกัน และใคร่รู้แต่ไม่สนใจในคุณค่า
อันมีค่าที่แท้จริง มีแต่กิเลสใจนี้ นับเมื่อครั้งแล้ว. มุขากิเลส
ซึ่งมีค่าที่จริง คนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติ ธรรมะ
อันดีใน
โลกแล้ว; แต่แต่กันมีหนังสือ ๑๐๐ กิเลส ในเล่มนี้ซึ่ง
ตลอดเวลา เป็นหนังสือแล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่ของเขา มีอยู่
เพียง แต่ เขาเห็นดี สนองความดีของพระของกิเลสเท่านั้น.

โลกส่วนใหญ่นี้ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

การรู้จักกรรม คือการรู้ว่าอะไรเป็นอะไรดีชั่วอย่างถูกต้อง คน
มีผลอยู่ในโลกนี้ สักใด แม้ในความเป็นจริงด้วย ก็คือรู้จักดีอยู่
กับชีวิตที่ ๑ อย่าง ยี่ ๑๑. มิฉะนั้นเป็น ความสุขขันธ์ใน โยม
มีไว้เป็นที่ตั้งแห่ง ความปลอดภัย สำหรับผู้ที่มี ๑ อย่าง แต่
จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
เพื่อนมนุษย์ด้วยดี ย่อม มีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเกลียด
กันที่ รู้ว่ากัน มากมายสักเพียงไร. ผู้ประพฤตกรรม ย่อม
รู้จักมีในสุข เมื่อรู้จักว่าตนได้ประพฤตกรรม หรือเมื่อได้ทำ
หน้าที่ ของตนด้วย อย่างถูกต้อง. ความโกรธแค้นใจ ใน
ข้อนี้ ทำให้รู้จัก มีในสุข. มีผลของความสุขอันเป็นภาษา
คือ สุขเวทนา ทางจิตใจนั้น คือ สุข สุขุมกัน โดย ไม่
รู้ที่ตนเป็นทุกข์ของใจเหล่านั้น เสียแล้ว.

กรรม: ของในเรารู้จัก มีชีวิต อย่างถูกต้อง รู้จักมี
โปรดคือมีชีวิต และชีวิตนั้นอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
อันพึงสมบัตินี้ ได้โดยดีด้วยวิธีที่ถูกต้อง มีฐานะดี อย่าง
ถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อ สันติสุข สันติสุข และ สันติภาพ
ของ สันนิบาต โดยสันติวิธี, มีสัจจะอันถูกต้องทั้งนี้ อัน
เป็น แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และพฤษชาติทั้งปวง, มีเป็น
ตามคำสอนโลก หรือหนักแน่น แม้แต่คนโดยดี, ซึ่ง
ก็เรียกว่า ชาติ, ชาติทั้งนี้, หรือ ของตนโดยดี ย่อมมี
แก่ผู้ประพฤตกรรม. ข้อนี้ หมายถึง ความว่า ๔๖๓ มิใช่สัน
นิบาตของบุคคลนี้, มีแต่ สัจจะดี มีแต่ดีดีดี
ในประพฤตกรรม มีแต่ดีดีดี นี้โดยดี.

หัวใจปรมาตถธรรม

ปาฐกถาธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

ชุด ปรมาตถธรรมกลับมาโลกาสว่างไสว

ครั้งที่ ๕๒

“ปรมาตถธรรมกลับมาในลักษณะที่เป็นหัวใจ”

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ปรมาตถธรรมกลับมาในลักษณะที่เป็นหัวใจ”.

ขอให้ย้อนระลึกนึกถึงการบรรยายในครั้งที่แล้วมา ซึ่งมีหัวข้อว่า “ทำไมจึงต้องใช้คำว่ากลับมา”. ทำไมจึงต้องใช้คำว่ากลับมา กับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมและปรมาตถธรรม? ขอนึกเพราะว่าสิ่งนั้นเคยมี แล้วมันหายไป : ศีลธรรมก็เคยมี ปรมาตถธรรมที่เป็นรากฐานของศีลธรรมก็เคยมี แล้วมัน

---

* ออกอากาศทุกสัปดาห์วิทยุในเครือวิทยุแห่งประเทศไทย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ เวลา ๐๘.๐๐ น.

หายไป เคี้ยวมันอยู่ในลักษณะที่ต้องกลับมา จึงได้เห็นใน
ข้อที่ว่า **ต้องกลับมา**. ที่กลับมาอย่างไร ก็จะได้ดูกันต่อไป.

มีผู้สงสัยว่า อะไรเป็นหัวใจของปรมัตถธรรมที่ต้อง
กลับมา. ในวันนี้จึงขอกล่าวด้วยเรื่องปรมัตถธรรมที่ต้อง
กลับมา ในลักษณะที่เป็นขั้นหัวใจ คือโดยสรุปหรือโดยย่อ.
การกลับมาของปรมัตถธรรม ก็มาเพื่อเป็นรากฐานของศีล
ธรรมอย่างจำเป็นที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้. ข้อนี้มันเกี่ยวข้อง
กัน คือศีลธรรมนั้นได้แก่คำบอกว่าเป็น **อย่างไร** ส่วน
ปรมัตถธรรมนั้นคือคำบอกว่าเป็น **ทำไมจึงต้องเป็นอย่างนั้น**.
ศีลธรรมคือความไม่เห็นแก่ตัวเป็นใจความสำคัญ, ปรมัตถ
ธรรมก็คือเหตุที่ต้องไม่เห็นแก่ตัวซึ่งจำเป็นจะต้องมี สำหรับ
บอกแก่ผู้ที่จะมีศีลธรรม จะได้มีกำลังใจในการปฏิบัติศีลธรรม
เพราะอาศัยเหตุผลของปรมัตถธรรมนั่นเอง.

เอา, ๘๕๘ จะได้พูดถึงหัวใจของปรมัตถธรรมต่อไป.

หัวใจของปรมัตถธรรม.

ขอเสนอสั้น ๆ โดยสรุปเป็นหัวใจที่สุด ว่าหัวใจของ
ปรมัตถธรรมนั้นคือคำว่า "ความไม่ยึดมั่นถือมั่น" อาศัยตาม
หลักพระบาลีที่ว่า **สพเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสยา** แปลว่า

สิ่งทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น, คือไม่ควรฝังตัว
 หรือฝังใจเข้าไปหมายมั่นยึดมั่นว่าตัวเรา ว่าของเรา. ^{นี้}
 เป็นหัวใจของปรมัตถธรรม ทั้งหมดทั้งสิ้น ^๕ ที่จะนำมาใช้
 เป็นรากฐานของศีลธรรมทั้งหมดทั้งสิ้นอีกเหมือนกัน ในทุก
 ชนิดและทุกระดับ. มีพระบาลีกถาว่าไว้ว่า ถ้าได้ฟังคำว่า
 "สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น" แล้ว ก็เท่ากับว่าได้ฟังธรรม
 ทั้งปวง, ใ้รู้เฉพาะซึ่งธรรมทั้งปวง, ใ้รอบรู้ซึ่งธรรมทั้ง
 ปวง, และมีผลเป็นความไม่ยึดมั่นสิ่งใด ๆ ในโลก โดยความ
 เป็นตัวตน — ของตน. เมื่อไม่ยึดมั่นแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่จะ
 ทำให้สะทึงหวาดเสียว, จักเป็นนิพพานเฉพาะตน นิพพาน
 ในภายในของตน เป็นการจบพรหมจรรย์ คือเรื่องทางจิตใจ
 ที่มนุษย์จะต้องประพฤติปฏิบัติ เพื่อความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง.
 จบพรหมจรรย์กันตรงที่ว่า เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นก็มีชีวิตอยู่
 อย่างผาสุกที่สุด.

ที่^{นี้}บางคนสงสัย เพราะว่าเคยได้ยินบอกกันว่าเป็น
 อย่างอื่นก็มี. แม้อาตมาเองในคราวอื่น บางทีก็บอกใน
 ลักษณะอื่นด้วยข้อธรรมอื่น. ในที่^{นี้}ขอยืนยันว่า ไม่ว่าจะ
 บอกด้วยข้อธรรมข้อไหน ในรูปแบบอย่างไร แต่หัวใจของ

พุทธศาสนาในฐานะที่เป็นปรมาัตถธรรม ก็อยู่ที่ความไม่ยึดมั่น
ถือมั่นนั่นเอง.

อย่างที่บางพวกถือว่า **โอวาทปาติโมกข์ ๓ ข้อ**
เป็นหัวใจของพุทธศาสนา นั้นก็จริง : **การไม่ทำบาปทั้งปวง**
การทำความดีทั้งปวง และ **การทำจิตให้ขาวรอบ** เช่นนั้น
คำว่าจิตขาวรอบบริสุทธิ์ผุดผ่อง นั้นก็คือปราศจากความ
ยึดมั่นถือมั่น. ถ้ายึดมั่นถือมั่นอยู่แม้สักนิดเดียว มันก็
ไม่ขาวรอบคือไม่บริสุทธิ์ผุดผ่อง. เพียงแต่ละความชั่วแล้ว
ทำความดีนั้นยังไม่พอ ต้องทำจิตให้สูงขึ้นไปถึงความไม่
ยึดมั่นถือมั่นในความชั่วความดีเหล่านั้นด้วย จึงจะเรียกว่า
ถึงหัวใจที่เป็นชั้นใน. เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นแล้วก็ไม่มีโทษ
อันตรายใด ๆ อันจะเกิดมาจากความชั่วความดี.

บางพวกจะพูดว่า **อริยสัจสี่** เป็นหัวใจของพุทธ-
ศาสนา. นั้นมัน ก็ถูกแล้ว แต่ดูให้ดีๆ การดับทุกข์เพราะ
ไม่มีตัณหานั้น ก็เพราะเพื่อดับอุปาทานคือความยึดมั่นถือมั่น
ถ้ายังมีตัณหากิจจะมีอุปาทานคือยึดมั่นถือมั่นแล้วก็เป็นทุกข์
เราเองที่จุดสำคัญ คือมีความยึดมั่นถือมั่นแล้วก็เป็นทุกข์
ดังนั้น การดับตัณหากิจคือการดับอุปาทานนั่นเอง. ดังนั้น

เรื่อง อริยสัจสี่ก็มีหัวใจซ่อนอยู่เป็นความไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือที่เรียกว่าคับคัณหานั่นเอง.

ที่นี้บางพวกถือว่า **คาถาพระอัสสชิ** ที่ว่า **เย ธมมา**
เหตุปกฺวา ฯลฯ เป็นต้นนั้น เป็นหัวใจของพุทธศาสนาตั้ง
ที่ถือกันอยู่ พุทกันอยู่ เกว่ไปหมด. **นี่ก็ถูกแล้ว : ถ้า**
เห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นเหตุเป็นผล มีแต่ความเกิด
ความดับของสิ่งที่เป็เหตุและเป็นผล ยึดมั่นอะไรไม่ได้ตั้ง
แล้ว มันก็ ยังไม่ยึดมั่นถือมั่นโดยอัตโนมัติ อยู่ในตัว.
เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น เพราะเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นสักแต่ว่า
เหตุและผล นั้นแหละเป็นหัวใจของพุทธศาสนาซึ่งคับทุกข์
ได้สิ้นเชิง.

แม้จะกล่าวโดย **บาลีที่มาก่อน ๆ** อีกก็แห่ง มันก็มา
สรุปรวมอยู่ที่ความไม่ยึดมั่นถือมั่น อีกนั่นเอง เช่นบาลี
ว่า **ภาราทานํ ทุกฺขํ โลก**—**การยึดถือของหนักเป็นความทุกข์,**
ภานิกฺเขปนํ สุขํ—**การวางของหนักทั้งลงเสียเป็นความสุข.**
การถือของหนัก ก็คือยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานว่าตัวกูว่า
ของกู. สลัดความยึดมั่นถือมั่นของหนักออกไปได้มันก็ไม่

ต้องเป็นทุกข์. นี่ก็แสดงว่าความไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

เอาละ, ในที่สุดจะระบุไปยัง **อฏฐังคิกมรรค** คือมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ. องค์แรกที่สุดเป็นบัญญัติขั้นสูงสุด คือสัมมาทิฐิ รู้ทุกข์ รู้เหตุให้เกิดทุกข์ รู้ความดับทุกข์ รู้หนทางให้ถึงความดับทุกข์ สูงไปกว่านั้นก็คือ รู้อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. นั่น สัมมาทิฐิ ที่จะช่วยให้รอด ก็คือเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งทำให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด. เมื่อเห็นทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในบรรดาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนเราในโลกนี้ จิตก็ไม่ยึดมั่นถือมั่น. **อฏฐังคิกมรรค** ก็มีหัวใจอยู่ที่ความรู้เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นเหตุให้คนเรากระทำ พุท คิถ นีกทุกอย่างเป็นความถูกต้อง คือไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดจนเกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา.

นี่เรียกว่า จะมองดูกันในบาลีข้อไหน มันก็ไปมีหัวใจอยู่ที่ความไม่ยึดมั่นถือมั่น ทั้งนั้น.

ลักษณะของความไม่ยึดมั่นถือมั่น.

ที่นี้ ก็จะพูดกันถึงความไม่ยึดมั่นถือมั่นว่ามีลักษณะ
อย่างไรให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก.

เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย ต้องยกเอาคำคู่ขึ้นมาสำหรับ
เปรียบเทียบ คือ คำว่า **อุปาทาน-ความยึดมั่นถือมั่น** กับคำว่า
สมาทาน - การถือเอาไว้อย่างดี. ถ้าถือหรือทำด้วยอวิชชา
มันก็เป็นอุปาทานการยึดมั่นแล้วก็เป็นทุกข์; แต่ถ้าเป็น
สมาทานก็ทำหรือถือเอาด้วยสติปัญญา. มันต่างกันโดยตรง
กันข้ามทีเดียว. อย่างหนึ่งทำด้วยความโง่ อย่างหนึ่งทำ
ด้วยปัญญา : **อุปาทาน** ทำด้วยความโง่ คือ **อวิชชา**;
สมาทาน ทำด้วยความฉลาด คือ **อวิชชา** มันต่างกันอย่างนี้.

ตัวอย่างเรื่องเกี่ยวกับศีล ก็อย่างอุปาทานในศีล มัน
จะยึดมั่นถือมั่น จนกลายเป็นศีลพหัตตปรามาสหรือศีลพหัต-
ตูปาทาน อะไรไปเสียโน้น. แต่ถ้าถือศีลด้วยสติปัญญา จึง
จะเป็นการสมาทานศีล. ท่านพูดกันไว้อย่างถูกต้องแล้วว่า
สมาทานศีล **สมาทานศีล** คือให้ถือเอาอย่างดีด้วยสติ
ปัญญา, ให้ประพฤติอย่างดีด้วยสติปัญญา, ให้ได้รับผล

อย่างที่ดีด้วยสติปัญญา. อย่ายึดมั่นให้มันเครียด มันจะกลายเป็นไสยศาสตร์ไปเสีย. **การยึดมั่นคือให้เป็นของขลัง** เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ให้ช่วย ให้คุ้มครองอะไรทำนองนี้ **อย่างไม่มีเหตุผล** อย่างนั้นไม่ใช่สมิทานคือ แต่มันเป็น **อุปาทานคือ**. ไม่ต้องพูดถึงคำคำนี้ ไม่มีใครพูดด้วยคำคำนี้ เพราะมันใช้ไม่ได้. ทั้งนี้ ขอให้รู้กันไว้ในที่นี้ว่า สมิทานคือ กับอุปาทานคือ นั้นต่างกัน ตรงกันข้าม ยิ่งกว่าฟ้ากับดิน.

เรื่องรูดงค์ ก็เหมือนกัน จงทำแต่เพียงสมิทาน รูดงค์, **อย่าอุปาทานรูดงค์** มันจะเครียดด้วยความยึดมั่นถือมั่น เกิดเป็นสัสถ์พัตตปรามาสขึ้นมาด้วยการปฏิบัติรูดงค์นั้น.

คำว่า **ศีลสิกขา** อันเป็นสิกขาเบื้องต้นนั้นสำคัญที่สุด แต่ไม่ใช่สัสถ์พัตตปรามาส. เพราะศีลสิกขานั้น **ไม่เกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่น แต่มีปัญญาเข้าไปแตะต้อง** เข้าไปรักษาศีล, ส่วนสัสถ์พัตตปรามาสนั้นทำด้วยอวิชชา ความโง่ และทำไปอย่างยึดมั่นถือมั่น.

จะทำสมาธิ หรือเจริญปัญญา ก็ต้องทำอย่างสมิทาน อย่าทำด้วยอุปาทาน. **อย่า มีอุปาทานในศีล สมาธิ ปัญญา**, แต่มีสมิทานในศีล สมาธิ ปัญญา โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น.

แม้ในลัทธิเล็กๆ น้อยๆ อย่างอื่น เช่น มังสะวิรัต
มัจชะวิรัต เมถุนะวิรัต หรือวิรัตอะไรก็ตาม ก็ต้องทำด้วย
สติปัญญา อย่างที่เรียกว่าสมาทาน, อย่าทำไปด้วยความหมาย
มันอย่างหลับลูบลับลตา เคียดครัดเป็นอุปาทาน. มันจะ
กลายเป็นสัสดีพัตตปรามาสไปหมดสิ้น.

แม้ที่สุดแต่สิ่งๆ ที่เรียกว่า บุญ บุญ นั้น ถ้าเป็นบุญ
ที่แท้จริง ก็ไม่ต้องยึดมันถือมัน. ถ้ายึดมันถือมัน
มันก็เป็นบุญชั้นต่ำของคนที่บ้านบุญ บาดิ เมาคี เมาบูน
เพราะทำไปด้วยความยึดมันถือมัน ในที่สุดก็กลายเป็น *โอปะ-*
ธิกัง คือเป็นอุปธิหรือของหนัก, เป็นของหนักแก่บุคคล
ผู้มีบุญชนิดนี้. หนักเกินธรรมตา หนักเกินไป หนักจน
เป็นทุกข์ เพราะ บ้าบุญเมาบุญแล้วก็พินาศฉิบหายไป
เพราะความบ้าบุญ นั้นเอง.

ในที่สุด ก็จะพุดถึงหลักสำคัญขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ
สรณาคมน์. การถือสรณาคมน์ คือ สรณะในพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ นั่นก็ต้องทำอย่างที่ว่าสมาทาน
อย่าทำอย่างที่ว่าอุปาทาน ดังนั้นเรื่อยไปจนกระทั่งถึง
นิพพาน แม้ในสิ่งที่เรียกว่านิพพาน ก็อย่ามีอุปาทานว่า

นิพพานของเรา หรือว่านิพพานของนิพพานเป็นต้น ถ้ามี
 อุปาทานเมื่อไร ก็จะหมกความเป็นนิพพาน ไม่มีนิพพาน
 จริง, มีแต่ นิพพานสมมติเป็นชื่อเล่นตลก ตั้งขึ้นมาด้วย
 ความโง่ของบุคคลผู้ยึดถือ. นี่แหละ ตั้งต้นแต่ สรรณาคมน์
 ขึ้นไปเป็นลำดับ จนสูงสุดถึงพระนิพพาน ก็ล้วนแต่ ต้อง
 ทำด้วยสมาทาน อย่าทำด้วยอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่น
 เลย.

ความจำเป็นที่จะต้องสอน เรื่อง ความไม่ยึดมั่นถือมั่น.

เอาละ, ที่นี้จะคุยกันถึงความจำเป็น หรือ เหตุผล
 ที่จะต้องสอนเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น แก่บุคคลทุกคน
 ทุกชนิต ทุกระดับ. ตั้งขึ้นด้วยความหวังว่า ชีวิตนี้จะไม่
 ทนทรमान จะไม่เดือดร้อนทรมานทุราย เหมือนดกนรกกษัตริย์
 เป็น, ไม่เป็นโรคประสาทเต็มบ้านเต็มเมือง, ไม่เป็นโรคจิต
 กันจนล้นโรงพยาบาล; เพื่อไม่ต้องเป็นอย่างนั้น จึงต้อง
 สอนเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น เพราะความเลวร้ายเหล่านั้น

เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น. ถ้าต้องมีชีวิตอยู่อย่างทน
 ทรมานด้วยความอยาก ด้วยความหวัง ด้วยความยึดถือ มี
 ลักษณะเหมือนกับตกนรกกังเป็นเช่นนั้นแล้ว, ไม่เท่าไรก็
 เป็นโรคประสาทอย่างที่พ่อบ้านแม่เรือนเป็นกันโดยมาก แล้ว
 เป็นโรคจิตในที่สุด.

บัดนี้ ต้องการให้ชีวิตแม่ของฆราวาส^{นี้} เป็นชีวิต
 เย็นอย่างที่เราเรียกว่า **นิพทุตะ** ซึ่งแปลว่า **เย็นแล้ว**. **ผู้ขาย**
เรียกว่านิพทุโต ผู้หญิงเรียกว่านิพทุตา แม้จะยังไม่ถึงนิพพาน
 ชั้นสุดท้ายโดยสมบูรณ์. คำที่พระบอกอานิสงส์ศีล เมื่อมี
 การสมาทานศีล ว่า **สเถเน นิพพุติ ยนติ** ซึ่งแปลว่า **ถึงนิพพุติ**
ได้ด้วยศีล นั้น **นิพพุติ** ในที่นี้คือ **ความเยือกเย็น เป็นชีวิต**
เย็น, ไม่ได้หมายถึงนิพพานชั้นสุดท้าย. คำว่า **นิพทุตะ**
นิพทุโต นิพทุตา นิพพุตัง อะไร ๆ ในชั้นนี้ หมายถึง **เย็น**
อย่างชีวิตคนทั่วไป ไม่ใช่เย็นในความหมายของนิพพานชั้น
สูงสุด; **เพื่อให้ชีวิตเย็น** อย่างนี้ **เราต้องเรียนเรื่อง**
ความไม่ยึดมั่นถือมั่น มิฉะนั้นมันจะร้อนจนไม่มีความสุข
 เลย.

คนทุกประเภท

ต้องศึกษาเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น.

ทำไมเด็ก ๆ หัวดี, ทำไมเด็ก ๆ ชีโมโหง่าย, ทำไมเด็ก ๆ ชีฉลาด, ทำไมเด็ก ๆ ชีร้อง, ทำไมเด็ก ๆ ชีเหนียว, ทำไมเด็ก ๆ ชีกลัวผี, ทำไมเด็ก ๆ เห็นแก่ตัว? นี่เพราะว่าเด็ก ๆ ยังมีความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งคอยก่อกวนขึ้นมาทางแต่ก้อนเนื้อออก จนเจริญขึ้นมาถึงขนาดที่จะเป็นอย่างนี้ : เป็นเด็กดี ชีโมโห ชีฉลาดชร้อง ชีเหนียว เห็นแก่ตัว กลัวผี ที่สร้างขึ้นมาด้วยความยึดมั่นถือมั่นของตนเอง แล้วก็กลัวเอง. นี่มันเป็นการเขียนรูปยักษ์ขึ้นมาให้ตัวเองกลัว มันเป็นความโง่เพราะความยึดมั่นถือมั่น. ดังนั้น ความไม่ยึดมั่นถือมั่นเป็นเรื่องที่จะต้องสั่งสอนอบรม แม่แก่เด็กเล็กๆ แม้แต่เด็กกอมมือ. ถ้าตักตาดกแตก ก็ไม่ต้องร้องไห้ คุณย่าหรือคุณยายจะบอกว่ามันเป็นเช่นนั้นเองแหละหลานเอ๋ย อย่าไปร้องไห้กับมันเลย. อย่างนี้เด็ก ๆ ก็ทำได้.

ที่นี้ **คนหนุ่มสาว** : ยึดมั่นถือมั่นแล้วก็รักกันอย่างตาบอด เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ทรมานอย่างไม่รู้สีกตัว

ลูกหลานเป็นเหตุการณร้าย ฆ่าตัวเองตาย ฆ่าคนรักตาย ฆ่า
 หมดทั้งครอบครัว อย่างนี้ก็มี. หรือเป็นเหตุให้เล่นซู้
 เป็นเหตุให้บ้าแพ้น เป็นเหตุให้สร้างวิมานในอากาศ. หนุ่ม
 สาวทั้งหลายจงบรรเทาความยึดมั่นถือมั่นด้วยอวิชาให้มาก
 ที่สุดเท่าที่จะมากได้.

ที่นี้ **คุที่ พ่อบ้านแม่เรือน** กันบ้าง. พ่อบ้านแม่
 เรือน **ต้องมีความรู้เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น** อย่างพอ
 ตัว, อย่าให้เกิดความทรมานใจขึ้นมา มันจะตกนรกทั้งเป็น
 เพราะในบ้านเรือนมีเรื่องมาก. จงทำการ **แสวงหา ทรัพย์**
 สมบัติเป็นต้น **ด้วยสติปัญญา** ด้วยจิตใจสุขุมรอบคอบเยือก
 เย็น. อย่าทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน แต่ทำ
 ด้วยสมาทานคือสติปัญญา. **ไม่ว่ากิจการใดๆ** ต้องทำด้วย
 สติปัญญา สัมปชัญญะ, อย่าทำด้วยอวิชา ด้วยตัณหา ด้วย
 ความประมาทเลย. มีสติสัมปชัญญะก่อนที่คิดจะหาเงิน
 คิดหาเงิน กำลังแสวงหา ได้เงิน มีเงิน ใช้จ่ายเงิน บริโภค-
 เงิน ช่วยสังคมด้วยเงิน ทำบุญทำทาน ทุกกระยะกาลเหล่านี้
อย่าทำด้วยความยึดมั่นถือมั่น มันจะออกมาเป็นความหนัก
 อกหนักใจ ไม่โปร่งไม่เย็น ไม่เบาสบาย ตลอดกาลทุกเมื่อ.

สรุปว่าพ่อบ้านแม่เรือนทั้งหลายจะหาเงินหาทรัพย์ ปกครอง
ลูกปกครองหลาน ทำเนนกิจการใดๆ ก็ตาม จงทำไปด้วย
สติสัมปชัญญะ ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น ตลอดเวลาที่แสวงหา
ได้มา มีไว้ ใช้จ่าย ช่วยเหลือสังคม ดังที่กล่าวแล้ว.

เอ้า, ที่นี้ถ้าเป็น **พลเมืองดี** ก็เป็นพลเมืองดีที่แท้.
อย่าไปยึดมั่นถือมั่น มันจะกลายเป็นพลเมืองเลว คือมันจะ
หลงชาติ ทำอะไรไปอย่างบ้าบิ่น, มันจะหลงไหลในโลกธรรม,
จะหลงตนเอง หลงสวรรค์ จะบ้าศาสนาในที่สุด. **ต้องไม่**
ยึดมั่นถือมั่นจนหลง ชาติ หลงโลกธรรม หลงตนเอง หลง
สวรรค์ และศาสนา.

เอ้า, ที่นี้^{๕๗}เป็น **บรรพชิต** ก็ต้องไม่หลงยึดมั่นถือมั่น
ในความเป็นบรรพชิตด้วยอุปาทาน. มีแต่ **สมาทาน ปฏิบัติ**
อย่างดี ในศีล สมာธิ ปัญญา ด้วยศรัทธาที่เป็นญาณ-
สัมปยุตต์. ไม่ทำด้วยอุปาทานจนกลายเป็นสัสถัพัตตปรามาส
หรือสัสถัพัตตูปาทาน. บรรพชิตทั้งหลายรู้จักและบรรเทา
ความยึดมั่นถือมั่น ก็จะสามารถบำเพ็ญศีล สมာธิ ปัญญา แม้
ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยน้ำตา ก็สามารถทำได้อย่างดี, เป็น

ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา อย่างถูกต้อง เป็นพรหม-
จรรย์บริสุทธ์ ไม่ถูกลบล้างด้วยตัณหาอุปาทาน.

ที่นี้ เกี่ยวกับ **สังัจฉธรรม** อันเป็นหลักลัทธิสำหรับ
ถือปฏิบัติ ก็ไม่ยึดถือในสิ่งที่ตนเองถือว่าเป็นสังัจจะ จน
กลายเป็น **สังจาภินิเวส**. ถ้ามีสังจาภินิเวสมันก็จะพูดว่า
ฉันเท่านั้น รั, แก่ไม่รั. ฉันเท่านั้น ถูก, แก่ผิด. ฉัน
เท่านั้น ดี, แก่ไม่ดี. ทำนองนี้เรื่อยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด
เป็นการหลงตัวเอง เห็นคนอื่นผิดหมด เพราะยึดมั่นใน
สังัจจะของตัวเอง นี่ก็เพราะยึดมั่นในสังัจจะแห่งความยึดมั่นถือ
มั่นของตน เลยไม่ถูกสังัจจะจริง. แม้จะมีสังัจจะจริง ก็เอา
มาทำเป็นสังัจจะของกู ไปเสียหมด. สังัจจะเป็นสิ่งที่ไม่ต้อง
ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน แต่ต้องรับเอาด้วยสมาทานของ
สติปัญญา ไม่ใช่ของความยึดมั่นถือมั่น. สมาทานสังัจจะให้
ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ก็พอแล้ว อย่ายึดมั่นในความดีหรือ
กุศล ให้ติดตงในวัฏฏะ.

เอา, ที่นี้ก็มาถึงเรื่อง **ความดีหรือกุศล**. ถ้ายึด
มั่นในความดีหรือในกุศล ก็จะเวียนว่ายไปในวัฏฏะฝ่ายดี ไม่
พ้นไปจากวัฏฏะได้. ถ้าต้องการพ้นจากวัฏฏะสงสาร ก็ต้อง

ไม่ยึดถือในกุศลซึ่งเป็นวิภูฏะฝ่ายดี. ไม่ยึดมั่นธรรมะให้เป็น
 ธรรมราคะไปเสีย. มีธรรมะอย่างถูกต้อง ตรงตามกฎเกณฑ์
 ของธรรม ไม่ต้องถึงกับเป็นธรรมราคะดอก. **ไม่ต้องยึด**
ธรรมะเป็นอัตตาของตน หรืออัตตาของธรรมะ จนเกิด
เป็นอัตตวาทุปาทาน ขึ้นมาใหม่.

ที่นี้ ก็มาถึง **เรื่องของนิพพาน** ก็ต้องไม่ยึด
 นิพพานให้หมดความหมายของคำว่านิพพาน ซึ่งไม่เป็นที่ตั้ง
 แห่งความยึดถือ. นิพพานเป็นที่ปล่อยวางหลุดพ้นจากสิ่ง
 ทั้งปวง. ถ้ายังมีความยึดถืออะไรอยู่โดยความเป็นตัวตนหรือ
 ของตน ก็ไม่ถึงนิพพาน หรือทำนิพพานให้หมดความหมาย
 ของความเป็นนิพพานไปเสีย. ดังนั้น อย่ายึดถือนิพพาน
 เป็นของตน หรือยึดถือตนเป็นของนิพพาน หรือแม้แต่ว่า
 นิพพานเป็นตัวตนของนิพพานเอง ดังนี้.

เอา, ที่นี้ ก็มาถึง **เรื่องกรรม.** ใจความสำคัญก็มี
 ว่า **อย่ายึดถือกรรม มันจะทำให้ต้องเวียนว่ายไปตาม**
กรรม. เราต้องการจะหลุดพ้นจากกรรม อยู่เหนืออำนาจ
 กรรม ชนิดที่เรียกว่า **กัมมชยบัตโต.** ถ้าไปยึดถือกรรม
 มันก็ต้องเวียนว่ายไปตามกรรม. **ถ้าอาศัยพระพุทธรองค์เป็น**

กัลยาณมิตรแล้ว ปฏิบัติตามแล้ว ก็จะพ้นจากกรรม จะอยู่
เหนือกรรมโดยประการทั้งปวง. ถ้าสมัครจะอยู่ในโลกนี้
อย่างที่ไม่หลุดพ้นไปจากโลกนี้ก็จะมีกรรมเป็นของตัว แล้วมัน
ก็จะได้เป็นไปตามกรรม. ถ้าต้องการที่จะได้รับประโยชน์จาก
พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงก็ต้องขึ้นไปสู่ระดับเหนือกรรม
จะต้องหลุดพ้นจากอำนาจของกรรมโดยประการทั้งปวง. อาศัย
พระพุทธองค์เป็น “กัลยาณมิตร” ตามคำที่ตรัสเรียกอย่าง
นั้น ปฏิบัติตามคำสอนของกัลยาณมิตรแล้ว ก็จะพ้นจาก
ความเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย คือพ้นจากการเวียนว่ายไปตามกรรม.

สำหรับ เรื่องที่เรียกกันว่าบุญ ๆ ก็มีหลักเกณฑ์
อย่างเดียวกัน. โดยเฉพาะอย่าไปยึดถือหรือมีอุปาทานใน
สิ่งที่เรียกว่าบุญ, มันจะไม่ล้าบาปตามหน้าที่ของบุญ แต่
มันจะกลายเป็นของหนักขึ้น มาสำหรับหนักอกหนักใจ หรือ
สำหรับบ้ำบุญจนสิ้นเนื้อประดาตัว.

ที่นี้ ก็มาถึง ความเคร่ง หรือความไม่เคร่ง :
เรื่องเคร่งเรื่องเครียดนั้นมันเป็นเรื่องบ้า ไม่ใช่มีชฌิมา-
ปฏิบัติ. ทำแต่พอดี ๆ ในลักษณะที่เป็นสมათานนั้น
แหละ จึงจะเป็นมีชฌิมาปฏิบัติ. ถ้าอยากเรียกว่าเคร่ง

หรือชอบคำว่าเคร่ง ก็ระมัดระวังทำแต่พอดีอย่างที่เรียกว่า
สมาทาน อย่าให้เคร่งเครียดจนเป็นบ้าเพื่ออวดคน เพราะ
หลงใหลในข้อปฏิบัติซึ่งตนหลง จนกระทำพรหมจรรย์ของ
ตน ให้กลายเป็นสัสส์พัตตปรามาส ไปเสีย.

แม้ในสิ่งที่เรียกกันว่า **ระเบียบ** ก็ไม่ต้องยึดมั่น
ถือมั่นในระเบียบจนมันกลายเป็นคัมหมันบีให้เจ็บปวด หรือ
ยึดอึดไปเสีย เอาแต่ความมีระเบียบเรียบร้อยก็พอ ไม่ต้องถึง
กับยึดมั่นถือมั่น ก็ยังจะเกิดความเรียบร้อยขึ้นมาได้. อย่า
ยึดถือระเบียบจนกลายเป็นคัมหมันบีตัวเอง ให้ตกนรกทั้ง^๕เป็น
อยู่ตลอดเวลา.

ทีนี้ มาถึงเรื่อง **ความเป็นผู้ดี** ก็อย่ายึดมั่นถือมั่น
จนเลยเถิด มันจะกลายเป็นคนบ้าดี แล้วมันก็จะหมกดีเพราะ
อวดดี คืออวดดีจนหมกดี. แม้สิ่งที่เรียกว่าโลกก็เหมือน
กัน ต้องไม่หลงโลกทั้งหลาย ไม่ยึดมั่นทั้งโลกหรือแต่บาง
ส่วนของโลกว่าเป็นของตน เพราะมันจะขึ้นมาท่วมทับตน
แล้วกักเอาอย่างเจ็บปวด.

สรุปความว่า ทุกคนต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น **ทุกสิ่ง**
ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ จะต้องประพฤติกะทำหรือเกี่ยวข้องกับ

ลักษณะที่เรียกว่าสมาทาน ถือเอาอย่างดีด้วยสติปัญญา, อย่า
ถือเอาด้วยอุปาทานโดยการชักจูงของอวิชา แม้แต่ความดี
ความงามตามที่นิยมกันนั้น ก็อย่าลุ่มคล้ำมันด้วยกิเลสตัณหา
มันจะกลายเป็นสีลัพพตปรามาส หรือสัจจาภินิเวสไปเสีย
๕ ๕ ๕
ทงหมตทงสน.

ความไม่ยึดมั่นถือมั่น

เป็นรากฐานของศีลธรรมได้อย่างไร.

ที่นี้ ก็จะต้อนต่อไป ในเวลาอันเหลืออยู่เล็กน้อยนี้
ว่า ความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ จะเป็นรากฐานของศีลธรรม
ได้อย่างไร?

ขั้นต้นที่สุด ใครๆ ก็อาจจะมองเห็นได้ว่า เมื่อไม่
ยึดมั่นถือมั่นแล้ว ก็จะไม่มีความเห็นแก่ตัว. ความเสีย
หายทางศีลธรรมนั้นก็คือความเห็นแก่ตัว ทำให้ตนเองเกิด
ความโลภ ความโกรธ ความหลง, แล้วทำให้ ประทุษร้าย
ผู้อื่นได้ต่าง ๆ นานา เพราะความเห็นแก่ตัวนั้น. เมื่อ
ไม่ยึดมั่นถือมั่นก็ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เกิดกิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้ทำ
กรรมอันเป็นบาปนานาชนิด. ไม่เห็นแก่ตัวแล้วก็จะเห็นแก่

ผู้อื่นหรือสัตว์อื่น แล้วมันก็จะเกิดความเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บตาย ขึ้นโดยง่ายในที่ทุกสถาน ตนเองก็ไม่เกิดปัญหาเป็น ความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นในใจ สังคมก็ไม่มีปัญหาเพราะ ไม่มีความเบียดเบียน มันเป็นรากฐานของศีลธรรมได้อย่างนี้.

การสมาทานด้วยปัญญา ไม่ต้องอุปาทานด้วย
กิเลสตัณหา ก็มีอำนาจให้ประพฤติกะทำในสิ่งที่ถูกที่ติ ได้ถึงขนาดอย่างเอาชีวิตเข้าแลกได้เหมือนกัน การกระทำ อย่างเอาชีวิตเข้าแลกนั้น ทำได้ด้วยอำนาจของสติปัญญา ไม่ ต้องอาศัยอำนาจของความยึดมั่นถือมั่นด้วยกิเลสตัณหา ก็ทำ ได้. เมื่ออำนาจสติปัญญาถึงระดับสูงสุดเหมือนพระโพธิ- สัตว์แล้วก็ทำอะไรชนิดเอาชีวิตเข้าแลกได้ โดยไม่ยากลำบาก และได้ผลเต็มที่อยู่ยงคงถาวรหรือเกินค่า. แต่ถ้า **ทำไปด้วย ความยึดมั่นถือมั่น** มันตายเปล่า มันสูญเปล่า เสียเปล่า เพราะมันเป็นคนตายไปเสียตั้งแต่ต้นแล้ว. ถ้าทำด้วยสติ ปัญญา คนผู้ทำไม่ต้องตาย ได้ผลคุ้มค่า เกินค่า โดยแน่นอน. จะเป็นพุทธบริษัททั้งที่ ก็ต้องมีมัชฌิมาปฏิปทาคือมีความ ถูกต้อง มีความพอดี อยู่ตรงกลาง ไม่หย่อนไม่ตึงเพราะ

ความยึดมั่นถือมั่น ทำประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่ายที่เนื่องกัน ได้สำเร็จ.

เอาละ, เตียวตันถ้าใครยังอยากจะยึดมั่นถือมั่นอยู่สัก ไม่อยากปล่อยวาง ก็ขอบอกแก่ท่านผู้นั้นว่า **“จงยึดมั่นถือมั่น ในความไม่ยึดมั่นถือมั่นเถิด”** ฟังดูให้ดี! ขอบอกสั้น ๆ ว่า ถ้าใครยังอยากจะยึดมั่นถือมั่นอยู่ละก็ ขอให้ยึดมั่นถือมั่นในความไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด ๆ ด้วยอุปาทาน ว่า ตัวตน — ของตนเถิด.

เห็นความว่างเพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่น.

พระพุทธเจ้า ตรัสแก่โมฆราชมาณพ ว่า **“เธอจงเห็นโลกโดยความเป็นของว่าง อยู่ทุกเมื่อเถิด”** ตั้งพระบาลีที่ว่า **สญฺญโต โลกํ อเวกขสฺสุ** ฯลฯ ดังนี้ เป็นหลักสูงสุดในพระพุทธศาสนา. คำว่า **“ว่าง”** ในที่นี้ คือว่างจากความหมายแห่งตัวตน — ของตน, ว่างจากความหมายที่ควรยึดถือว่าตัวตน — ของตน จนไม่มีอะไรในวิสัยโลกที่ควรยึดถือเช่นนั้น. ส่วนเรื่องในวิสัยธรรมหรือเหนือวิสัยโลก ก็ตรัสไว้โดยพระบาลีว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา,** หรือว่า **สพฺเพ**

ธรรมา นาลิ อภินเวสยา ดังนี้ แปลว่า **ธรรมหรือสิ่งทั้งปวง** เป็นอนัตตา, ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม ไม่ควรที่ใคร ๆ จะฝังตัวเข้าไป คือยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นตัวตน-ของตน ดังนี้. เมื่อเห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นของไม่ควรยึดมั่น ก็สามารถดำรงตนอยู่ในความมีสติสัมปชัญญะ หรือสติปัญญา ที่จะเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งปวงโดยไม่มีความยึดมั่นถือมั่น, จึงมีการสมาทานต่อสิ่งทั้งปวงได้โดยปราศจากอุปาทาน ไม่เกิดกิเลสสำหรับเป็นทุกข์ส่วนตัว และไม่มีการกระทำตามอำนาจของกิเลส ที่เป็นเหตุให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังนี้ ความคิดนึกที่ดี การกระทำที่ดี ผลของการกระทำที่ดี มีความถูกต้อง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่สร้างปัญหาหรือความทุกข์ขึ้นแก่ฝ่ายใด.

สรุปความ.

สรุปความในที่สุดว่า **จงมีชีวิต ชนิดที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น** ทั้งภายนอกและภายใน หรือสิ่งใด ๆ ขึ้นมาเป็นตัวตน-ของตน. จะเป็นการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดก็ตาม, ส่วนที่เป็นความยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละ มันจะกัดผู้ยึดมั่นถือมั่น หรือจิตที่ยึดมั่นถือมั่น.

ตามพระบาลีมูลปริยายสูตร มุขบัณฑิต มัชฌิม-
 นิกายนั้น ทรงแสดงสิ่งที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นตัว
 ตน - ของตน ไว้ถึง ๒๔ อย่าง นับตั้งแต่ฝุ่นของธาตุดินสัก
 อนุภาคหนึ่ง ก็ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้, แล้วทรงแสดงสูงขึ้นไป
 สูงขึ้นไปผ่านสวรรค์ ผ่านพรหมโลก จนกระทั่งถึงนิพพาน
 ในฐานะเป็นสิ่งสุดท้ายที่ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้. ทุกสิ่งเหล่านั้น
 เป็นธรรมชาติของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของ
 ธรรมชาติ. เพียงแต่ผู้ประสงค์จะรับผลใด ๆ จะต้องทำให้
 ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ได้รับความดีเป็นความดี
 ทุกข์ โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นอะไร แม้ในความดีทุกขนั้น
 เอง. ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด มันก็กลายเป็นของหนักขึ้น
 มาทันที และยิ่งจะกลายเป็นอคติ รู้จักแต่ตัวเอง ก็เดินผิด
 ทางไปหมด เพราะเห็นแก่ตัวเองว่าถูกแต่ตัวเอง ว่าดีแต่ตัว
 เอง ก็ยกตนข่มผู้อื่น เพราะความเดินไปผิดแห่งจิตนั้น ด้วย
 อำนาจของอุปาทาน.

ถ้าปราศจากความยึดมั่นถือมั่นแล้ว จะทำอะไร
 ลงไป ก็จะถูกต้องตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา ได้รับความ
 ผลตรงตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา ของพระพุทธองค์ซึ่ง

ทรงเป็นผู้รู้ — ผู้ตื่น — ผู้เบิกบาน : รู้สิ่งทั้งปวงที่ควรรู้, ตื่นจากหลับ คือกิเลส, เบิกบานคือไม่มีความหม่นหมองหรือความทุกข์เลย ดำเนินประโยชน์กิจแห่งชีวิตด้วยสติปัญญา ไม่มีอุปาทานใด ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง.

ปัญญานำหน้ามาทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว สติก็ถูกต้อง ไม่เข้รกรเข้าพง, สมาริก็ถูกต้อง ไม่เข้รกรเข้าพง, รวมกันเป็นสติ — สมาริ — ปัญญา ที่ถูกต้อง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ทั้งนี้ก็เพราะความไม่ยึดมั่นถือมั่น ดังนั้นจึงถือว่า หัวใจของปรมาตถธรรมในพระพุทธศาสนานั้น คือประโยคที่ว่า “สิ่งทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น”, สามารถใช้เป็นรากฐานของศีลธรรม และควรจะกลับมาเป็นรากฐานของศีลธรรม ให้ทันแก่เวลาที่โลกกำลังประกอบอยู่ด้วยวิฤตการณ์เช่นนี้.

หวังว่าท่านผู้ฟังทั้งหลายจะรู้จักความไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา และเป็นรากฐานของศีลธรรม อย่างที่จะขาดเสียมิได้ แล้วทุกคนดำเนินตนอยู่ในทางสายกลาง ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของความไม่ยึดมั่นถือมั่นแล้วเป็นสุขอยู่ทุกทีหารাত্রีกาลเทอญ.

หลงความบ้าว่าศีลธรรม

โลกทุกวัน อยู่ในชั้น กลียุค

ที่เบิกบุง เวิร์ด สู้จุดสลาย

จนสิ้นสุด มนุษยธรรม ดำอบาย

เพราะเห็นกง— จักรร้าย เป็นดอกบัว.

กิเลสใส— หัวส่ง ลงปลักกิเลส

มีความแกว่าน แสนพิเศษ มาสุขหัว

สามารถดูต ดึงกันไป ใจมืดมัว

เห็นตนตัว ที่จมกาม ว่าความเจริญ.

มองไม่เห็น ศีลธรรม ว่าจำเป็น

สำหรับอยู่ สุขเย็น ควรสรรเสริญ

เกียรติ กาม กิน บินบ้า ยิ่งกว่ากิน

แล้วหลงเพลิน ความบ้า ว่าศีลธรรม

—พุทธทาสโอฬาร —

ศีลธรรม กับ คน

ศีลธรรมเลว คนก็ได้ กลายเป็นผี
 หาความดี ไม่ประจักษ์ สักเส้นขน
 ศีลธรรมดี ผิดก็ได้ กลายเป็นคน
 ที่เลิศล้ำ ภูมิใจ ให้อำนาจตัวเอง.

ศีลธรรมต่ำ เปลี่ยนคน จนคล้ายสัตว์
 จะกินกัด โกงกัน ขม้นเขม็ง
 ศีลธรรมสูง คนสดใส ไม่อวดแวง
 ล้วนยำเกรง กันและกัน จันเพื่อนตาย.

ศีลธรรมนี้ ทุกวัน มันตายซาก
 คนมีปาก ก็ไม่พละม ให้ศีลธรรมหาย
 ศีลธรรมกลับ มาเมื่อไร ทั้งใจกาย
 คงจะหาย จากทุกข์ เป็นสุขเอย ☺

Dr. S. S. S.

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปทุม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	คู่มือมนุษย์	๕	๓๘.	ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑
๒.	คิดปั้งเพื่อการดู ด้วยตาปกติสัมพันธ์ปัญญา	๑	๓๙.	มรดกธรรมคำกลอน	๑
๓.	คิดปั้งเพื่อการมีพระพรเจ้า อยู่กับเนื้อกับตัว	๑	๔๐.	ทิศทาง	๑
๔.	ธรรมะสำหรับคนเกิดยถาคด	๑	๔๑.	ฟ้าสาธทางธรรมโฆชน์	๒
๕.	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๔๒.	ฟ้าสาธทางฝ่ายบรรพชิต	๑
๖.	พูดกับแดร	๑	๔๓.	มหรสพของพระอรหันต์	๑
๗.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๔๔.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๑	๑
๘.	เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑	๔๕.	เช่นนั้นเอง	๑
๙.	ธรรมโอสธสำหรับโลก	๑	๔๖.	ความสะอาดความสว่างความสงบ	๑
๑๐.	ความมีสุขภาพอนามัยทางจิต	๒	๔๗.	อะไร ๆ ในชีวิตสักแต่ว่า เป็นเรื่องของจิตสังขัตติย	๑
๑๑.	ปรมัตถธรรมคำกลอน	๑	๔๘.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑
๑๒.	นิพพานตนและเดยวัน	๒	๔๙.	ศีลประจำตัวกับกรรมชีวิตอยู่ในโลก	๑
๑๓.	ธรรมพหุวิใหม่	๓	๕๐.	พบชีวิตจริง	๑
๑๔.	ตัดตาช่วยดี	๑	๕๑.	สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑
๑๕.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๕๒.	ธรรมะที่ควรเค็มลงในชีวิต	๑
๑๖.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๕๓.	ฟ้าสาธทางการเมือง	๑
๑๗.	คำของครู	๒	๕๔.	ธรรมสังฆะของสมถวิปัสสนา แห่งยุคปรมาณู	๑
๑๘.	พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑	๕๕.	ฟ้าสาธทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสิกา และบรรพชิต	๑
๑๙.	ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด	๑	๕๖.	ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม	๑
๒๐.	การเก็บความโกรธใส่ถังฉาง	๒	๕๗.	ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่ง ความสุข	๑
๒๑.	การปรุงเป็นทุกข์อย่างยิ่ง การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑	๕๘.	แนวสิ่งเป่ทั่วไปของการ พัฒนา	๑
๒๒.	อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒	๕๙.	ธรรมชีวิตกับความเป็นฆราวาส	๑
๒๓.	ปัญญาภิรียวัด	๑	๖๐.	การศึกษาและการวิปัสสนา ในพระพุทธศาสนา	๑
๒๔.	เพื่อนสมบุรณแบบ	๒	๖๑.	การบำเพ็ญบารมีที่ถูกต้องทาง	๑
๒๕.	อานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒	๖๒.	ทำงานให้สนุกได้อย่างไร	๑
๒๖.	ธรรมคติและธรรมคิคา	๑	๖๓.	การทำวิปัสสนาและใจความ สำคัญของวิปัสสนา	๑
๒๗.	ความมั่นคงภายใน	๑	๖๔.	หลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น	๑
๒๘.	โลกพระศรีอารยย์อยู่แค่ปลายจุมูก	๒	๖๕.	ธรรมะเป็นคู่ชีวิต	๑
๒๙.	การทำงานเพื่อนาน	๑	๖๖.	รอยของพระธรรม	๑
๓๐.	สันโดษไม่เป็นอุปสรรค แก่การพัฒนา	๑	๖๗.	สิ่งพึงปองเป็นอนัตตา ในฐานะ เป็นหัวใจของพุทธศาสนา	๑
๓๑.	ปฏิสังขมปาสาทคืออะไร?	๑	๖๘.	การทำชีวิตให้มีธรรมะ	๑
๓๒.	เค้นเงื่อนของธรรมะ และ อิทปิปัจเจยตา	๑	๖๙.	หัวใจของธรรมะโดยหลักพื้นฐาน	๑
๓๓.	การอยู่ด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑	๗๐.	การบวชอยู่ที่บ้าน	๑
๓๔.	พุทธศาสตร์ กับ โสยศาสตร์	๑	๗๑.	หัวใจปรมัตถธรรม	๑
๓๕.	อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)๒	๑			
๓๖.	อิทธิปิปัจเจยตาในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา	๑			
๓๗.	นรกกับสวรรค์	๑			

ศีลธรรมกลับมาเถิด

กลับมาเถิด ศีลธรรม กลับมาเถิด!

กำลังเกิด ภัยร้าย อันใหญ่หลวง

แก่สัตว์โลก ทั่วถิ่นจักร— วาลปวง

น่าเป็นห่วง ความพินาศ ฉกาจเกิน.

กลับมาเถิด ศีลธรรม กลับมาเถิด!

ในโลกเกิด กลียุค อย่างฉุกฉิน

หลงวัตถุ บ้าคลั่ง เกินบังเอิญ

มัวเฟลิดเฟลิน สิ่งกาลี มีกำลัง.

กลับมาเถิด ศีลธรรม กลับมาเถิด!

ความเลวร้าย ลามเตลิด จวนหมดหวัง

รีบกลับมา ทันเวลา พาพลัง

มายั้งยั้ง โลกไว้ ให้ทันการ

พ. อ. ๑๙๓๕